

VINT-I-CINC ANYS AL NORD (1974-1998) (APROXIMACIÓ BIBLIOMÈTRICA A LA REVISTA MILLARS. ESPAI I HISTÒRIA)

Enric Ramiro i Roca

Universitat Jaume I

INTRODUCCIÓ

Vaig prendre contacte amb la revista *Millars* farà aproximadament uns vuit anys quan estava redactant la Tesi Doctoral que portava per títol «Institucionalització i difusió de la Geografia Escolar: la percepció del professorat de la comarca de la Ribera». Pretenia aleshores fer un anàlisi de les revistes universitàries del País Valencià editades pels Departaments de Geografia o similars amb l'objectiu de comprovar l'escassa projecció del professorat no universitari a les seues pàgines, a l'igual que vaig fer respecte als membres de la Universitat valenciana en la comarca de la Ribera.

Des d'aleshores vaig seguir amb atenció la seua evolució gràcies a la col·laboració primer del professor Emili Obiol de la Universitat de València, i posteriorment dels professors Vicent Ortells i Carles Rabassa de la Universitat de Castelló, als quals done testimoni del meu agraïment. Igualment vull fer esment de la informació facilitada pel professor i «alma mater» de la revista durant molts anys, el professor José Quereda i de la professora Rosa Sos Peña per la seua Tesi Doctoral i material proporcionat respecte als estudis bibliomètrics en revistes americanes de psicologia. A partir d'ací, he fet una aproximació a la publicació de forma externa que tot seguit passe a analitzar.

EVOLUCIÓ DE LA REVISTA. LES SEUES ETAPES

La revista *Millars* que naix en 1974 al si del Col·legi Universitari de Castelló (CUC), ho va fer de la mà de la Diputació Provincial uns anys més tard que la seua «homòloga» de la Universitat de València, *Cuadernos de Geografia* en 1964, i amb més antelació que la respectiva publicació de la Universitat d'Alacant, *Investigaciones Geográficas* que va eixir per primera vegada en 1981. Cal fer esment, no obstant, que la revista castellonenca era una miscel·lània a l'estil de *Saitabi* publicada a la capital del Túria com a òrgan de la Facultat de Filosofia i Lletres, i no una revista especialitzada en Geografia i Història com ho seria en anys posteriors. Aquestes característiques les mantindria durant la seua primera etapa, en la qual ben prompte introdueix algunes fotografies en blanc i negre (núm. II), un aspecte a tenir en compte en una època d'escassos pressuposts i limitada tecnologia. El seu número

VI, en 1979, suposa el final d'una fase on es barregen entre altres, articles de química amb els de filologia, i els de física amb els de filosofia.

Respecte a l'evolució de la revista podem constatar tres etapes si ens atenem a les indicacions que fa la mateixa publicació: 1974-1980, 1981-1991 i 1992 fins l'actualitat. La primera etapa comprén des de la seua aparició en 1974 fins a 1980, any en que deixà de ser una Miscel·lània i passa a dedicar-se específicament a temes de Geografia i Història. Aquesta fase agrupa sis números amb un total de 1372 pàgines que donen una mitjana de 229, amb l'objectiu de publicar tots aquells articles que tingueren a veure amb els ensenyaments que s'estaven impartint al CUC. Durant aquesta etapa no hi ha ni Director o Secretari, ni Consell de Redacció i Assessor, encara que sí compta amb ISBN, a excepció de l'últim número, i Dipòsit Legal.

Dos anys més tard, el número VII en 1981, representa l'inici de la segona etapa caracteritzada per la delimitació del contingut i una major cura en el seu aspecte formal. A l'any següent, apareix un número amb dipòsit legal i ISSN totalment nous, i en l'altre es canvien les lletres de la portada i es constitueix per primera vegada un Consell de Redacció (veure quadre núm. 1) amb Director, Secretari, quatre vocals i adreça per a informació i intercanvi amb altres publicacions. El seu àmbit científic apareix en el subtítol de la revista: «Millars. Geografía – Historia», encara que també publica articles d'art.

Membres del Consell de Redacció (1983-1999)

COGNOMS, Nom	Càrrec	Entrada	Eixida	Per càrrec	Permanència total
APARICI MARTÍ, Joaquim	Vocal	1998, XXI		1	1
BURDIEL BUENO, Isabel	Vocal	1986, XI	1991, XIV	5	5
CHUST CALERO, Manuel	Vocal	1991, XIV	1997, XX	6	
CHUST CALERO, Manuel	Director	1996, XIX		3	9
CORONA MARZAL, Carmen	Vocal	1983, IX	1991, XIV	8	
CORONA MARZAL, Carmen	Vocal	1995, XVIII		4	12
DÍAZ MANTECA, Eugenio	Vocal	1986, XI	1991, XIV	5	5
FELIU FRANCH, Joan	Vocal	1998, XXI		1	1
FERRER MAESTRO, Juan José	Vocal	1986, XI		13	13
GASCÓ SIDRO, Antonio J.	Vocal	1983, IX	1991, XIV	8	8
LÓPEZ OLIVARES, Diego	Vocal	1998, XXI		1	1
MARTÍ MARTÍNEZ, Manuel	Vocal	1986, XI	1991, XIV	5	5

COGNOMS, Nom	Càrrec	Entrada	Eixida	Per càrrec	Permanència total
MÍNGUEZ CORNELLES, Víctor	Vocal	1986, XI	1991, XIV	5	
MÍNGUEZ CORNELLES, Víctor	Secretari	1996, XIX		3	8
MONLLEÓ PERIS, Rosa	Vocal	1998, XXI		1	1
MONTÓN CHIVA, Enríque	Vocal	1998, XXI		1	1
NARBONA VIZCAÍNO, Rafael	Vocal	1990, XIII	1991, XIV	1	1
OBIOL MANERO, Emilio	Vocal	1983, IX	1991, XIV	8	8
OLÀRIA PUYOLES, Carme	Secretari	1983, IX	1991, XIV	8	
OLÀRIA PUYOLES, Carme	Vocal	1991, XIV		8	16
ORTELLS CHABRERA, Vicent	Vocal	1983, IX	1991, XIV	8	
ORTELLS CHABRERA, Vicent	Director	1991, XIV	1997, XX	6	
ORTELLS CHABRERA, Vicent	Vocal	1998, XXI		1	15
PIQUERAS ARENAS, José A.	Vocal	1991, XIV		8	8
POVEDA AYORA, Antonio	Vocal	1991, XIV	1996, XIX	5	5
QUEREDA SALA, José	Director	1983, IX	1991, XIV	8	
QUEREDA SALA, José	Vocal	1998, XXI		1	9
RABASSA VAQUER, Carles	Vocal	1991, XIV		8	8
RAMBLA ZARAGOZÁ, Wenceslao	Vocal	1998, XXI		1	1
SÁNCHEZ ADELL, José	Vocal	1998, XXI		1	1
SANZ ROSALÉN, Vicent	Vocal	1998, XXI		1	1
TORRENT ESCLAPES, Rosalía	Vocal	1997, XX		2	2

Quadre núm. 1

Es publiquen un total de vuit números amb una reducció considerable del nombre de pàgines que arriben a un total de 863 i una mitjana anual de 108 pàgines. Continua subvencionant-se per part de la Diputació Provincial de Castelló fins al número XIII inclòs, i a partir del número IX ja apareix una estructura de Consell de Redacció amb Director, Secretari, quatre Vocals i adreça per a intercanvis i informació, si bé desapareix l'ISBN. El seu primer director és el professor José Quereda que estarà al seu front fins a 1991.

La seua evolució és estable, amb la incorporació de nous membres en el Consell de Redacció durant els números XI al XIII, i la reducció de la seua periodicitat anual a bianual en alguns casos (números IX, XI i XII). El número XIV publicat en 1991 és important per coincidir amb la transformació del

CUC en Universitat Jaume I de Castelló (UJI) i la introducció del seu logotip a tot color en la portada, així com la desaparició de la tutela que exercia la Diputació Provincial sobre la revista. Aquest número és un poc singular, doncs forma part d'aquesta segona etapa, però al mateix temps està configurat com a l'inici de la tercera. Així, hi ha un nou director en la figura del professor Vicent Ortells, passa a editar-lo la nova Universitat Jaume I en lloc de la Diputació, i la seua estructura es configura a partir de tres blocs clarament definits: Geografia, Història i Art. Respecte a l'equip de redacció, també hi ha canvis en la Direcció, Secretaria i Consell de Redacció (veure quadre núm. 1).

Membres del Consell Assessor (1992-1999)

COGNOMS, Nom	Càrrec	Entrada	Eixida	Per càrrec
ALFARO GINER, Carmen	València	1992, XV		1
ARDIT LUCAS, Manuel	València	1992, XV		7
FULBLA PERICOT, Josep Maria	Barcelona	1992, XV		7
GIL OLCINA, Antonio	Alacant	1992, XV		7
GUINOT RODRÍGUEZ, Enric	València	1992, XV		7
NASH, Mary	Barcelona	1992, XV		7
SEBASTIÁN LÓPEZ, Santiago	València	1992, XV	1996, XIX	4
VILÀ VALENTÍ, Joan	Barcelona	1993, XVI		6
GARCÍA MAHIQUES, Rafael	València	1997, XX		2

Quadre núm. 2

Per últim, la tercera etapa arriba fins l'actualitat i està caracteritzada pels continus canvis en la publicació si ho comparem amb l'estabilitat de les dues anteriors. En el seu primer número, el XV en 1992, suposa una forta remodelació en la seua imatge, com el significatiu canvi de portada, la creació d'un Consell Assessor a partir d'eminents personalitats de les Universitats veïnes de València, Alacant i Barcelona i la consolidació de les modificacions realitzades en el número anterior. El seu nom canvia i passa de ser «Millars. Geografia – Historia» a «Millars. Espai i Història» amb una contribució simbòlica a la llengua del país. També es té el detall important d'incloure l'ISSN, les normes per a la presentació d'originals i es proporciona la fitxa amb les dades catalogàfiques de la revista. Al número XVI hi ha un nou canvi d'estructura a l'introduir el dossier monogràfic com a part fonamental, sense oblidar els apartats epistemològics diferenciats; mentre en el XVII s'incorporen les recensions bibliogràfiques que tindran una vida efímera;

i en el XIX apareixen al final del volum els *abstracts* dels articles en espanyol i anglés, així com els currículums dels seus autors.

Un any més tard, s'introdueix un important espai dedicat a un monogràfic que anirà adquirint poc a poc considerable protagonisme. En aquest sentit, és paradigmàtic l'ordinal XX perquè representa una profunda reflexió sobre la historiografia castellonenca a la qual va dedicada tot el volum, i on s'incorporen nous membres del Consell Assessor i del Consell de Redacció, a l'igual que durant el número XXI (quadres 1 i 2). Un nou Director i Secretari orientaran la realització de la revista des del número XXII, reafirmant la contínua dinàmica de renovació i tradició que sempre ha caracteritzat l'evolució d'aquesta revista, ànima científica de les comarques del nord des de fa vint-i-cinc anys. En total s'han publicat set números, amb una periodicitat consolidada d'un per any i un total de 1191 pàgines que donen una mitjana de 170.

QUI ESCRIU A LA REVISTA?

Vistes les principals dades evolutives de l'estructura de la revista, passariem ara a analitzar qui escriu en els 188 articles que té la publicació al llarg dels vint-i-cinc anys analitzats, a partir de la investigació que hem realitzat atenent a les següents variables: gènere, coautoría i productivitat.

EL GÈNERE DELS AUTORS

A l'hora de realitzar aquest anàlisi i anar a ressenyar el gènere dels autors, s'observa que un gran percentatge signa l'article amb la inicial del seu nom, com a conseqüència de la moda angloamericana i de la desídia dels editors espanyols, com afirma Sánchez Nistal (1995:567). No obstant, val a dir que *Millars* és una de les revistes que més cura té en aquest sentit, i o bé a l'índex o a l'encapçalament d'article apareix el nom, encara que no els dos cognoms. Superat aquest entrebanc, tenim que dels 188 articles de la revista únicament 28 estan redactats per dones (14 %) front als 131 per autors masculins (70 %) i 30 per grups (16 %), la majoria dels quals estan constituïts per homes com veurem en l'apartat corresponent reforçant la tendència majoritària. Aquestes xifres tot i ser extremades, poden resultar comprensibles per l'evolució de la ciència espanyola i/o la situació discriminada del sexe femení, i representen uns percentatges considerats com a «normals» segons diversos estudis.¹

1. Entre 1940 i 1988 Albet (1992) arreplega per a les revistes universitàries que el 77.1% dels articles els signen homes i el 13.6% dones, destacant que aquestes últimes suposaven el 0% en el període 1940-44 i un 20.2% en 1985-1988.

Igualment, el professor Castanyer (1985) assegura que únicament entre un 21 i un 23 % de dones són les que signen treballs d'investigació en les 23 revistes de Geografia editades per Universitats espanyoles entre 1970 i 1983.

Evolució del articles de Millars segons el gènere dels autors

Gènere	1974-80		1981-91		1992-98		Total	
Homes	49	74,2	36	76,6	46	67,6	131	69,7
Dones	6	9,1	11	23,4	11	16,2	28	14,9
Grups	11	16,7	7	14,9	11	16,2	29	15,4
TOTAL	66	100,0	47	100,0	68	100,0	188	100,0

Quadre núm. 3

Però també hem volgut analitzar l'evolució del gènere al llarg de la trajectòria de la revista, així com la predilecció per certs camps epistemològics. En el primer cas, com podem observar al quadre núm. 3 hi hagué un fort avanç de les dones durant la dècada dels vuitanta, passant del 9,1% al 23,4%; però aquesta tendència ha baixat en l'actualitat fins al 16,2%. En l'àmbit de les disciplines hem observat una concentració d'articles signats per homes en el bloc de diversos (Filosofia, Química, Física, ...), en Geografia i en Art. En el primer cas, entenem que és producte de l'època (1974-80) on de 31 articles individuals, tan sols un el confecciona una dona; mentre que en Geografia i Art l'explicació radique possiblement en la composició dels departaments, de forma que dels 55 articles (30 + 25) únicament dos estiguen escrits per autores, una per cada disciplina. En el cas de la Història, la proporció canvia i els 73 articles es reparteixen entre 48 autors masculins i 24 femenins. Diacrònicament no hem trobat canvis substancials respecte al gènere en els diferents camps epistemològics estudiats (veure quadre núm. 4).

Repartició dels articles de Millars segons el camp epistemològic i el gènere dels autors

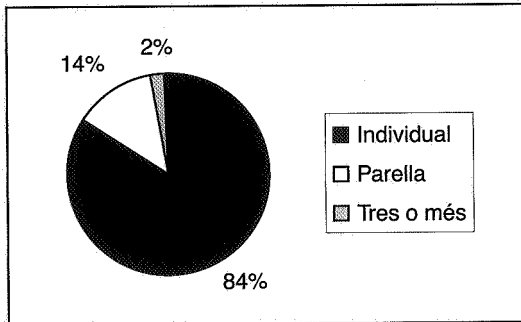
Gènere	Diversos		Història		Geografia		Art		Total	
Homes	30	73,2	48	60,8	29	69,0	24	92,3	131	69,7
Dones	1	2,4	24	30,4	1	2,4	1	3,8	28	14,9
Grups	10	24,4	7	8,9	12	28,6	1	3,8	29	15,4
TOTAL	41	100,0	79	100,0	42	100,0	26	100,0	188	100,0

Quadre núm. 4

LA COAUTORIA

En aquest apartat anem a analitzar la confecció dels articles per dos o més autors, una pràctica que segons el professor Méndez (1992) «respon a la professionalització de la ciència i permet una sèrie d'avantatges, com són guanyar experiència, incrementar la productivitat minimitzant els esforços, evitar la competitivitat, etc. En aquest sentit, a la revista *Millars* tenim que dels 188 articles, la immensa majoria (158 que representen el 84%) són de caire individual, mentre un 14% (26 articles) estan signats per parelles i un 2% (4 articles) per tres o més persones (quadre núm. 5).

Repartició dels articles de *Millars* segons la seua coautoria

Quadre núm. 5

Analitzada la coautoria en relació amb el gènere dels autors, es torna a reforçar la tendència majoritàriament masculina que vàiem en l'apartat anterior. Així, d'un total de 30 grups tan sols dos està conformat per una parella de dones front a 15 masculins, i els 13 restants són grups mixtes. Al llarg de l'evolució de la revista s'observa un increment en els articles referits a Geografia, Història i Art, de forma que s'ha passat d'1 escrit realitzat per una parella d'autors durant la primera etapa (1974-80), referit a Art, a 7 durant la segona (1981-91) i a 12 en l'actual (92-98). Allò que no és perceptible són els increments per gènere degut a la reduïda mostra de que disposem, de forma que els resultats que hem obtés no són significatius pel seu nombre.

És interessant aquesta tímida tendència observada, doncs com diu el professor Villagrà (1992) «els treballs produïts per diversos autors tenen un major impacte que els d'un sol autor [...] i de fet, aquest impacte i el creixement quantitatiu dels treballs coautorats són paradigmes ja acceptats en quasi tots els camps científics, excepte tal vegada en Humanitats». Igualment el professor Ferreiro (1993) els valora afirmant que existeix certa tendència a considerar-los «millors» (d'una major qualitat científica) per a la

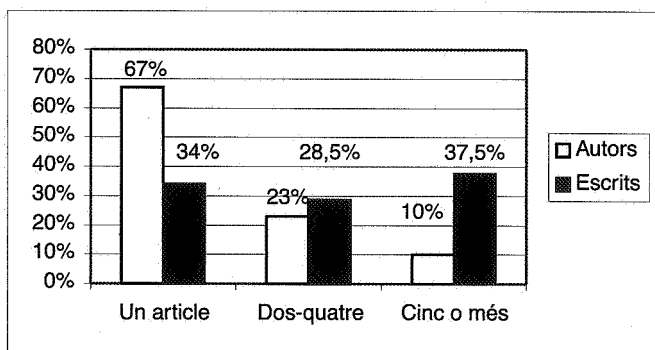
seua publicació en revistes, e inclús el professor Lasanta (1990) comenta que el predomini dels articles individuals perjudica la investigació doncs aporta molt poca informació original i provoca una repetició freqüent d'idees molt conegudes. No obstant, aquests resultats en la revista *Millars* són molt similars a la majoria de publicacions relacionades amb les Humanitats i molt per baix d'altres camps de les ciències, com en Medicina (Sánchez Nistal, 1995).

LA PRODUCTIVITAT

Anem a veure a continuació la repartició dels articles entre els diversos autors, primer els articles signats per una persona i després els que contenen dues o més signatures. El primer cas està representat per 158 articles (84%) mentre que pertanyen a la segona opció 30 escrits (16%). El seu rang va d'un treball fins a 16 articles de l'autor més productiu, i la seua mitjana aritmètica no arriba a un article per cadascun dels investigadors que han participat (188 articles i 191 signatures diferents), la qual cosa representa un símptoma de considerable obertura però també d'instabilitat com detallarem més endavant.

El grup de 158 originals escrits per una sola persona es distribueixen de forma molt desigual (veure quadre núm. 6). Un gran nombre d'ells el constitueixen estudiosos que únicament han escrit un articles al llarg dels vint-i-cinc anys, exactament 54 originals que representen el 34% dels escrits fets pel 67% dels signants. En un segon grup tenim a aquelles persones que ha redactat dos, tres o quatre escrits, amb un total de 19 articles i que representen el 23% dels autors i el 28,5% dels escrits. I per últim, hi ha un reduït grup d'investigadors que són els més productius, com ho testimonien els 8 autors que escriuen més de cinc articles i que sumen 59 originals amb un percentatge del 37,5% dels escrits.

Productivitat dels autors individuals

Quadre núm. 6

Entre els més productius destaquen els noms dels professors José Quereda i Vicent Ortells, especialistes en Geografia; i els historiadors Carme Olaria, Víctor Mínguez i Juan José Ferrer Maestro; tots ells amb més de set articles i persones molt vinculades al Consell de Redacció de la revista. La productivitat per grups resulta més complexa. Els 30 articles estan signats per un total de 65 noms, 24 dels quals també participen amb altres escrits individuals i la resta, 41, únicament col·laboren en companyia d'altres. D'aquests últims, la immensa majoria ho fan de manera esporàdica amb un sol article, i únicament sis repeteixen l'experiència, destacant una parella estable en les quatre col·laboracions que realitza: els professors Matilde Moreno i Valerio Baez, i una altra formada pel professor Enrique Montón que quan escriu ho fa junt a José Quereda. Aquest últim també destaca pels seus escrits en grup, així com els professors Vicent Ortells, i Teófilo Sanfeliu que tenen igualment originals de caire individual.

DE QUÈ ESCRIU A LA REVISTA?

Analitzats els autors de la revista Millars, passaríem a continuació a veure el contingut de la revista, tant de forma global com a través de les tres etapes de la mateixa. En aquest bloc anem a mostrar els resultats referits a la distribució segons les disciplines epistemològiques de que tracta: Geografia, Història, Art i «diverses»; el tema de la llengua dels articles, i la diversitat idiomàtica de la bibliografia que s'utilitza en cadascun dels escrits publicats.

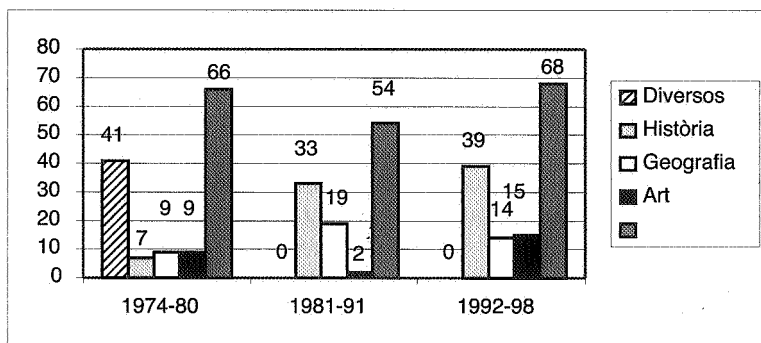
ELS TEMES DE LA REVISTA

En la revista Millars hem agrupat els seus articles en quatre blocs: Història, Geografia, Art i tots aquells altres de la seua primera etapa que no hi tenen a veure amb aquells: Filosofia, Química, Física, ... Aquest últim grup comença en 1974 i finalitza en 1980 amb 41 aportacions que representen el 22% del total. Història agrupa el major nombre d'originals amb 79 escrits que signifiquen un 42%, mentre Geografia amb els seus 42 articles arriba a una quota del 22% i Art és el sector més reduït amb 26 contribucions i un percentatge del 14%. Però l'evolució per etapes és molt distinta (quadre núm. 7).

Cal tenir en compte que la revista començà la seua trajectòria com a Miscel·lània durant la seua primera etapa i per tant, la majoria dels articles recollits entre 1974-80 pertanyen a disciplines diferents a Geografia, Història i Art. En concret, són 41 articles que representen el 62% d'aquesta etapa, mentre que en Història hi hagueren 7 (11%), i en Geografia i Art 9 en cadascuna (13,5%). Durant la segona etapa (1981-91), desaparegueren les altres disciplines, desaparant-se la secció d'Història que arriba als 33 articles (61% del període), mentre Geografia es manté en una posició mitjana amb 19 escrits (35%) i Art apareix de forma simbòlica amb dos originals (4%). En l'etapa actual (1992-98) els articles d'Història conserven la seua

supremacia numèrica amb 39 escrits (57%), mentre estan molt igualades les aportacions de Geografia i Art (14 i 15 escrits respectivament que representen el 21 i 22%).

Evolució dels articles a la revista *Millars* segons les etapes i el camp epistemològic

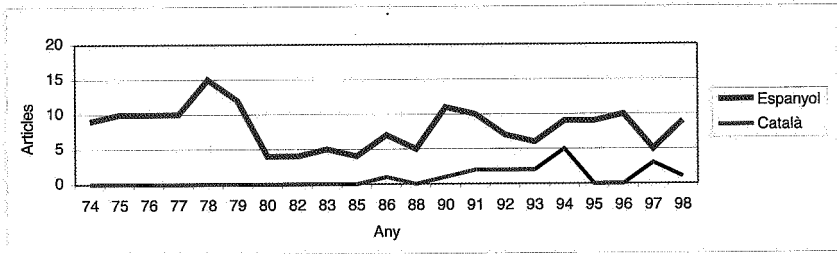
Quadre núm. 7

Relacionades les disciplines pel gènere dels autors, és en Història on hi ha cert equilibri entre homes (61%) i dones (30%), mentre en Geografia, Art i «diversos» el signe masculí és absolut. Respecte a la relació amb la coautoría, no hi ha excessives diferències, encara que a Geografia i «diversos» hi ha una major presència de grups front a Història i Art, on són pràcticament inexistent. Atinent-nos a la diacronia del gènere i coautoría, no són significatius els canvis.

LA LLENGUA DELS ARTICLES

Com diuen els professor Albet, García Ramon i Nogué (1992:49) «La producció científica publicada en les diferents revistes és exponent, en bona mesura, dels avatars de la història de cadascuna de les revistes i de les seues respectives polítiques editorials però, per altra part i de forma estretament relacionada, aquesta producció també és representativa de la comunitat institucionalitzada », i nosaltres afegiríem que condicionada pel context socio-polític. En qualsevol cas, la descompensació entre els articles en espanyol i el català és absoluta a favor del primer. D'un total de 188 escrits, únicament 17 ho són en la llengua «oficial» de la Universitat (9%) i la resta de 171 originals estan en castellà (91%). Tanmateix però, la seua evolució ha estat molt distinta durant les tres etapes de la revista, i mentre en la primera no hi hagué cap (1974-80), a la segona (1981-91) apareixen quatre (un 8% del període) que augmenten fins a 13 (24% del període) en la tercera (1992-98).

Evolució de les llengües de redacció dels articles de Millars

Quadre núm. 8

Per tant, és una evolució favorable de la llengua minoritzada encara que no constant com podem observar en la gràfica del quadre núm. 8. Així, l'increment és notable fins a 1994, i a partir d'aquest any s'inicien uns dalt-i-baixos amb tendència a disminuir, encara que és relativament prompte per a constatar una conclusió d'aquestes característiques que el temps ja dirà. El perfil bàsic de les persones que escriuen en català és d'autor masculí i individual, tots menys una parella mixta, de fortes connexions amb el Consell de Redacció, i que ho fan en una sola ocasió a excepció dels professors Vicent Ortells i Carles Rabassa que repeteixen. El primer article apareix editat en 1986 i l'últim ho va fer en solitari a la darrera revista, la majoria d'ells corresponen a professors d'Història, vuit, mentre quatre són de Geografia i tan sols un d'Art.

Aquests resultats sobre els articles en català són més elevats que a la revista homòloga de la Universitat d'Alacant, on no hi ha cap escrit, i del Departament de Didàctica de les Ciències Experimentals i Socials de la Universitat de València, ubicada a Magisteri, on la mitjana és d'un 6,8%, mentre que són inferiors a la revista del Departament de Geografia de la Universitat de València que té una mitjana d'un 11,1% d'articles redactats en valencià (Ramiro, 1998:1945).² Cal tenir en compte que en l'àmbit estatal i en el camp de la geografia, el català és l'idioma més utilitzat amb diferència, després de l'espanyol (Sánchez Nistal, 1995:553),³ i que segons

2. Ens estem referint a les revistes *Investigaciones Geográficas*, editada per la Universitat d'Alacant, i *Cuadernos de Geografía*, editada per la Universitat de València. També hem investigat la publicació *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales* que confecciona el Departament amb el mateix nom, de la Universitat de València.
3. Com a exemplificació tenim que a les revistes de l'Estat espanyol amb treballs de Geografia (6.894 treballs de 297 revistes distintes, 49 de les quals ho són específicament de la disciplina) en espanyol es va publicar el 86,21% i en català el 10,38%, mentre en gallec ho eren el 0,23% i en euskera el 0,08%, i la resta en altres idiomes (Sánchez Nistal, 1995:554).

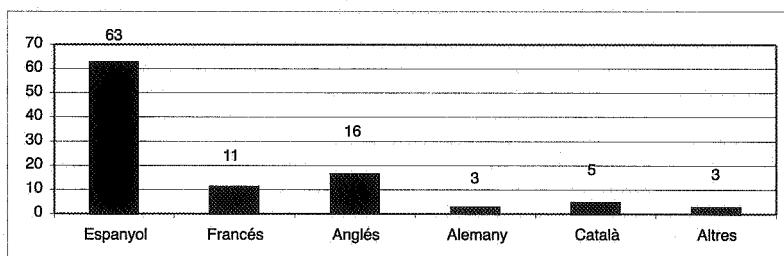
Ortega (1986) «existeix una correlació satisfactòria entre el contingut científic d'una publicació i la difusió a que arriba, amb excepcions, entre les quals es troba com a més destacada la de les revistes en català, que sent en general d'un contingut científic elevat tenen una difusió nul·la (sic) o molt escassa».

IDIOMA DE LA BIBLIOGRAFIA

Resulta força evident que la bibliografia constitueix una font molt important d'informació a escala bibliomètrica, doncs ens orienta sobre les fonts de consulta dels autors: idioma, actualització científica, llibres i autors que són nuclis de difusió primària i secundària... En aquesta ocasió ens centrem en l'idioma dels diferents llibres enumerats en els 188 articles, alguns dels quals apareixen al final de l'escrit i uns altres a peu de pàgina. En cas de convivència entre les dues opcions, hem optat per la bibliografia final de l'escrit.

Durant els 21 números de la revista al llarg dels vint-i-cinc anys, s'han publicat 3.621 pàgines amb una relació de 3.074 llibres que apareixen com a bibliografia,⁴ donant una mitjana de 0,8 llibres per pàgina o de 16 llibres per article. En el seu conjunt, la majoria dels llibres consultats formen part de la bibliografia en espanyol (63%), i secundàriament en anglés (16%) i francès (11%). A molta distància apareix el català (5%), alemany (3%) i altres (3%), entre els quals convé destacar el llatí, el portugués i gallec, i l'italià (quadre núm. 9).

Percentatges d'idiomes a la bibliografia de la revista Millars (1974-1998).

Quadre núm. 9

4. No hem considerat com a bibliografia consultada els nombrosos volums que apareixen en el número XX per tractar-se de llibres relacionats únicament amb les comarques de Castelló, doncs es tractava més d'un estat de la qüestió sobre un espai geogràfic concret que de volums consultats per a la redacció de l'article corresponent.

Però anem a analitzar amb més deteniment aquesta qüestió, resseguint la seua evolució diacrònica. Així podem observar al quadre núm. 10 que els llibres en espanyol han augmentat al llarg d'aquests vint-i-cinc anys, passant d'un 56,7% durant la primera etapa de la revista a un important 69,1% en l'actualitat. També la bibliografia en català ha passat d'un simbòlic 0,6% al principi a un destacat 9,2% durant els últims números. Inversa ha estat la situació del francès que començà en un 14,2% i ha quedat reduït a menys de la meitat, un 6%; a l'igual que li ha passat a l'alemany des d'un 4,0% a un 2,3% i tot això gràcies a un article concret que aportà recentment un nombre considerable de bibliografia germànica. Però on resulta més sorprenent aquesta disminució ha estat en la bibliografia anglosaxona que també ha minvat, i des del 21,5% s'ha reduït al 10,2%. Per últim, l'apartat «altres» es manté en una posició testimonial amb uns percentatges sobre el 3% que depén la seua supervivència d'algun article especialitzat que comporta un volum apreciable d'idiomes diferents als esmentats anteriorment.

Percentatges de bibliografia a la revista *Millars* segons les seues èpoques

%	Espanyol	Francés	Anglés	Alemany	Català	Altres
1974-80	56,7	14,2	21,5	4,0	0,6	3,0
1981-91	64,2	12,6	15,6	0,5	5,7	1,4
1992-98	69,1	6,0	10,2	2,3	9,2	3,2

Quadre núm. 10

CONCLUSIONS

El nostre objectiu al llarg de l'article ha estat aproximar-nos a l'evolució de la revista *Millars. Espai i Història*, aportant un conjunt de dades bibliomètriques que ajuden a situar la publicació en el seu context i diacronia per a possibilitar reflexions que ajuden a prendre determinades accions, o en tot cas simplement deixar testimoni dels fets. Hem deixat de costat, per una història de la revista en el sentit clàssic amb les seues anècdotes i acords que tan sols ho podrien fer persones que la coneixen per dins i saben del seu transcurs vivencial. Pel contrari ha estat una visió externa amb unes dades estadístiques fredes, acompanyades en ocasions amb altres referències similars, que pogueren situar l'anàlisi present en un marc més general.

El resum de les dades analitzades, ens aporta una considerable tradició de vint-i-cinc anys, vora els dos-cents articles publicats, i quasi 3500 pàgines d'investigació. El perfil de l'autor és majoritàriament masculí i especialitzat en Història, i secundàriament en Geografia i Art. Prefereix escriure els articles de forma individual i aïllada, sense continuïtat en la seua col·laboració. Els escrits són majoritàriament en espanyol, encara que el valencià apareix molt tímidament, i la majoria d'ells utilitzen una bibliografia en castellà, amb percentatge molts reduïts de llibres en anglés i francés.

Hem de reconèixer que en el camp de les Humanitats i més exactament en el de la Geografia, la Història i l'Art no són molt freqüents aquests estudis bibliomètrics, al contrari del que succeeix a Medicina o Psicologia per exemple. Esperem, per tant, que aquesta aportació pugua obrir noves vies d'investigació que faciliten un millor coneixement de la ciència i de la seua imatge, al temps que pugua obrir noves vies d'investigació i de reflexió per a poder aconseguir una millor convivència.

BIBLIOGRAFIA

ALBET, Abel, GARCÍA RAMÓN, Mª Dolors i NOGUÉ, Joan (1992): «Cincuenta años de Geografía en España: una aproximación a partir de las revistas universitarias de Geografía», *La Geografía en España (1970-1990)*, AGE, Madrid.

ALAVARO PAGE, Mariano (1996): *Los usos del tiempo como indicadores de la discriminación entre géneros*, Madrid, Ministerio de Asuntos Sociales, 320 pp.

CASTAÑER, M. i CENTELLES, N. (1985): «La mujer y la Geografía universitaria española», *Documents d'Anàlisi Geogràfica* núm. 7, pp. 103-140, Universitat Autònoma de Barcelona.

COLOMINES i COMPANYS, Agustí i OLMOS i TAMARIT, Vicent S. (1990): *L'Espai Local. Bibliografia de l'Horta Sud. Indagacions i propostes*, València, Col·lecció Monogràfiques de l'Horta Sud/2, IDECO, 157 pp.

DALMASSO, Etienne (1973): «Geographie italienne et géographie de l'Italie à travers deux revues (1961-1970)», a *L'Espace Géographique* núm. 2 (1), pp. 1031-1049

FAIRCHILD, W.B. (1966): «Adventures in longevity: 50 years of the Geographical Review», a *Geographical Review* núm. 56, pp. 1-11

FERREIRO ALAEZ, L. (1993): *Bibliometría (análisis bivariante)*, Madrid.

GOLLETGE, Reginald G. (1979): «The development of Geographical Analysis», *Annals of the Association of American Geographers* núm. 69, pp. 151-154

Institut d'Estudis Comarcals de l'Horta Sud-Associació de Renovació Pedagògica de l'Horta Sud (1986): *L'Horta Sud. Alaquàs - Alcàsser*, Centre de Professors de Torrent, Quaderns de Bibliografia núm. 1, 16 pp.

LASANTA MARTÍNEZ, T. (1990): «Tendencias en el estudio de los cambios de uso en las montañas españolas», *Pirineos* núm. 135, pp. 73-106, CSIC, Huesca.

LÓPEZ LÓPEZ, Pedro (1996): *Introducción a la bibliometría*, València, Promolibro.

ORTEGA FERNÁNDEZ, C. i VÁZQUEZ VALERO, M. (1986): «Estudio de las publicaciones españolas en Ciencia y Tecnología», *Boletín de la ANABAD* núm. 36 (1-2), pp. 391-404.

RAMIRO i ROCA, Enric (1998): *La institucionalització i difusió de la Geografia escolar: la percepció del professorat de la comarca de la Ribera*, Tesi doctoral presentada en el Departament de Geografia de la Universitat de València, 1945 pp. (inèdita)

SÁNCHEZ NISTAL, José M^a (1995): «La Geografía española a través de sus revistas. Una aproximación bibliométrica», *Estudios Geográficos* núm. 220, CSIC, Madrid.

SOS PEÑA, Rosa (1987): *La psicología de la modificación de conducta a través del «Joanual Applied Behavior Analysis. Una perspectiva bibliométrica*. Tesi doctoral presentada i llegida a la Universitat de València en el Departament de Psicologia, 855 pàgines.

VILLAGRÀ RUBIO, A. (1992): «Scientific production of spanish Universities in the fields of Social Sciences and Language», *Scientometrics* núm. 24, pp. 3-19.